

SIYOSIY MATNLAR TARJIMA JARAYONIDA TIL BIRLIKLARINING O‘ZGARISH XUSUSIYATLARI

Kamolova Barchinoy Zaynobiddinovna

Andijon davlat chet tillari instituti

Sinxron tarjima (fransuz tili)

2-bosqich magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada siyosiy matnlarni tarjima qilish jarayonida til birliklarining o‘zgarish xususiyatlariga oid muhim masalalar yoritiladi. Shuningdek, tarjima jarayonida tilning grammatik, leksik, va stilistik o‘zgarishlari, shuningdek, siyosiy terminologiya va kontekstning tarjimadagi ta’siri tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *siyosiy matnlar, tarjima, til birliklari, o‘zgarish xususiyatlari, grammatik o‘zgarishlar, leksik o‘zgarishlar, stilistik o‘zgarishlar, terminologiya, kontekst, tarjimon metodologiyasi*

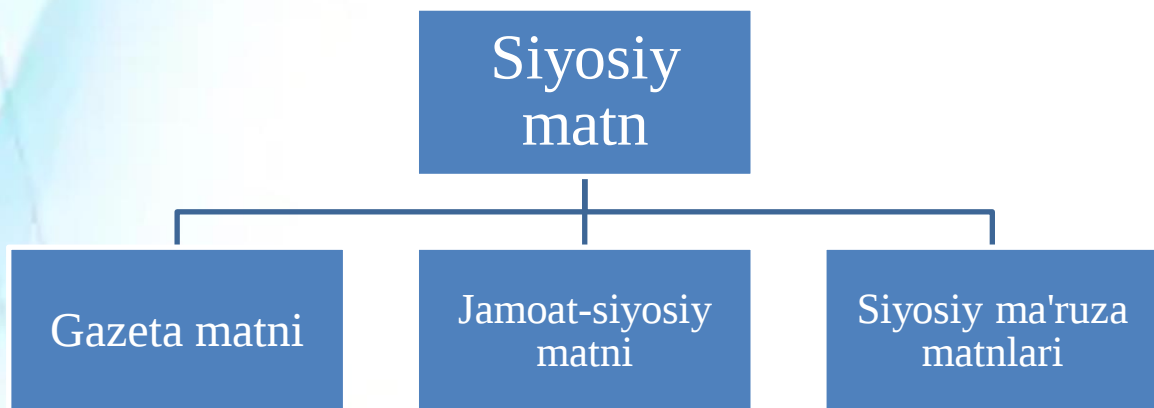
Hozirgi vaqtda siyosiy tarjima sohasiga talab juda katta. Bu, asosan, xalqaro hamkorlikning turli sohalarda tez sur’atlar bilan rivojlanishi, jamiyatdagi o‘zgarishlarning kuchayishi va dunyo miqyosidagi siyosiy hodisalarning tobora ahamiyat kasb etishi bilan bog‘liq. Bugungi kunda siyosiy matnlarni tarjima qilish ayniqsa muhim ahamiyatga ega bo‘lib, u nafaqat targ‘ibot vositasi, balki jamoaviy e’tiborni jalb qilish uchun zarur qurolga aylanmoqda. Xalqaro aloqalar kengayib borishi bilan, har yili xorijiy auditoriyaga mo‘ljallangan siyosiy matnlar soni ortmoqda. Bu matnlar orasida davlat, partiya va jamoat arboblarning nutqlari, xalqaro tashkilotlar va hukumatlarning nashrlari, shuningdek, tinchlikni saqlash, qurol-yarog‘ni kamaytirish, tinchlik uchun kurashi va iqtisodiy aloqalar haqida yozilgan maqolalar mavjud.

Umumiy tarjima turlari tasnifiga ko‘ra, ikkita asosiy tur ajratiladi: yozma va og‘zaki tarjima. Ushbu ishda aynan yozma tarjimaning jihatlari o‘rganilishi kerak bo‘lganligi sababli, uning turli xil xususiyatlarini va tarjima qilinadigan materiallarning janriga qarab ajratish maqsadga muvofiqdir.

Yozma tarjima tushunchasi, ilmiy-texnik tarjima, hujjatlar tarjimasi, gazeta va axborot materiallari tarjimasi, moliyaviy tarjima, reklama tarjimasi, film tarjimasi, badiiy tarjima va gazeta-jurnaldagi jamoat-publitsistik materiallarning tarjimasini o'z ichiga oladi. Ko'pincha, ommaviy-siyosiy tarjima deb, gazeta-jurnal materiallarining tarjimasi tushuniladi¹.

Tarjima turining funksional va kommunikativ yo'nalishiga ko'ra, uchta asosiy tur ajratiladi: badiiy, maxsus va ommaviy-siyosiy (umumiy)². Ushbu tasnif har bir tarjima turining obyektlarini va vazifalarini aniqlashga, shuningdek, mos keladigan metodlarni tanlashga imkon beradi.

Shuningdek, ushbu tasnifga ko'ra, ommaviy-siyosiy tarjima gazeta va publitsistik matnlar, shuningdek, nutqlar va bayonotlarning tarjimasini o'z ichiga oladi. Bular, manbaning xususiyatiga qarab, axborot, siyosiy yoki ijtimoiy yo'nalishda bo'lishi mumkin. Yuqorida sanab o'tilgan barcha matn turlari "media matnlar" deb ataladi, shuning uchun ushbu tarjima turi ham Media Translation deb nomlanadi.

Ommaviy-siyosiy tarjimaning xususiyatlaridan biri shundaki, u badiiy (harakat joyi va ishtirokchilari tasviri) va maxsus tarjima (ma'lum terminologiyaning mavjudligi) elementlarini o'zida birlashtiradi. Bundan tashqari, ommaviy-siyosiy tarjimani informativ tarjima sifatida ham ta'riflash mumkin, ya'ni uning asosiy

¹ Занковец О.В. Электронный учебно-методический комплекс по учебной дисциплине «общественно-политический перевод» для специальности «современные иностранные языки (перевод)». -Минск, 2015 - С.18

² Ko'rsatilgan manba, -B.2-6.

vazifasi — ma'lumotlarni yetkazish, badiiy-estetik ta'sir ko'rsatish emas³. Biroq, informativ xususiyatiga qaramay, tarjimada badiiy elementlar ham mavjud bo'lishi ehtimoli bo'ladi.

Yuqorida aytib o'tilganidek, siyosiy tarjima uchta asosiy turga bo'linadi:

- 1) ommaviy-siyosiy matnlarning tarjimasi,
- 2) publitsistika,
- 3) siyosiy ma'ruzatarjimasi.

Ushbu kategoriyaning umumiy xususiyatlari, tarjima qilinayotgan materialning tashviqot yoki targ'ibot yo'nalishi, ya'ni jamiyat fikrini shakllantirish yoki o'zgartirishga qaratilganligi, shuningdek, uning axborot beruvchi xususiyati va tilidagi munozara elementlari (tildagi klishe, ritorik tuzilmalar, so'zlarning to'g'ridan-to'g'ri tarjimasi, gazeta jargonlari, ommaviy-siyosiy atamalar, baholovchi so'zlar, sleng va xalqona so'zlar) bilan bog'liq. Tarjimon ko'pincha asl matnning uslubini gazeta yoki jurnal uslubiga moslashtirishga majbur bo'ladi.

Ilmiy-texnik matnlarning neytral tilidan farqli o'laroq, gazeta maqolalarining tili ko'pincha emotsional jihatdan boy bo'lib, u badiiy adabiyot tiliga yaqinlashadi. Unda obrazli taqqoslashlar, metaforalar, idiomalar, kulgi, sarxizma, ironiya kabi elementlarni uchratish mumkin. Shuning uchun, ommaviy-siyosiy matnlarni tarjima qilishda, faqat siyosiy va ijtimoiy yo'nalishni emas, balki barcha emotsional elementlarni ham o'quvchiga yetkazish juda muhim. Shuningdek, ommaviy-siyosiy tarjima informativ tarjima bo'lib, uning asosiy maqsadi axborotlarni yetkazishdir, badiiy-estetik ta'sir ko'rsatish emas.

Shu bilan birga, gazeta matni ilmiy-texnik matndan farq qiladigan bir qator leksik-sintaktik xususiyatlarga ega, masalan, siyosat va davlat ishlari bilan bog'liq terminlar (Chambre des communes, Conseil de sécurité, durée du mandat).

Fransuz tilidagi siyosiy matnlarning janr va uslubiy xususiyatlari hamda boshqa ba'zi xususiyatlariga e'tibor bersak

a) Ko'pincha, o'ziga xos nutq klishe xususiyatiga ega frazeologik birikmalar ishlatiladi, masalan:

³ Ko'rsatilgan manba, -B.9.

Fransuz tilida	O'zbek tilida
à l'occasion de	...sharofati bilan
par la décision de	...qaroriga ko'ra
en réponse à	...javoban
en référence à	...mavzusida
tirer la conclusion	xulosa chiqarish

b) "que+ot" konstruktsiyalarining ishlatilishi, boshqalarning fikrlarini bayon qilishda, siyosiy arboblarning chiqishlarini sharhlashda va boshqa shunga o'xshash holatlarda, masalan: *Le document soutient que cette décision handicapera gravement l'économie du pays.*

c) "fe'l+ot" turidagi frazeologik birikmalarning ishlatilishi, masalan: *pour avoir un discussion*, o'rniga *discuter*

d) Ba'zi suffikslar yordamida yaratilgan neologizmlarning ishlatilishi, masalan: *-ist (gaulliste) un participant d'un mouvement politique fondé sur et soutenant le général principes et politiques de de Gaulle*

e) Xabarlarning kirish qismi sifatida shaxsiy bo'lmagan konstruktsiyalarni keng qo'llash, masalan: *on croit généralement que ...* - umumiy fikrga ko'ra

f) qisqartmalardan tez-tez foydalanish, masalan: *MP-Membre de Parlement*

Sintaktik jihatdan, gazeta matni ilmiy-texnik nashrlar tilidan ancha oddiyroq; unda murakkab grammatik konstruktsiyalar va iboralar kamroq uchraydi. Umuman olganda, gazeta matni qisqalik va aniqlikka intilish bilan ajralib turadi, va bu xususiyat ayniqsa gazeta sarlavhalarida yaqqol ko'rinadi, ular shuningdek, o'ziga xos stilistik iz qoldiradi.

Umumiy janr va uslubiy xususiyatlardan tashqari, siyosiy matnlarning gazetalar maqolasi janrini o'ziga xos xususiyatlarini ajratib ko'rsatish zarur.

Siyosiy matnni tarjima qilish jarayonida eng murakkab vazifa — bu asl matnni boshqa tilga moslashtirish uchun lug'aviy vositalarni topish va tanlashdir. Buning sababi shundaki, aynan shu bosqichda tarjimon faqat o'zining axborot

resurslari va fon bilimlariga tayanib qolmasdan, balki emotsional jihatdan ranglangan elementlar, tarjimaning pragmatik vazifalari va boshqa omillarni hisobga olishi kerak.

Siyosiy tarjimada ko'pincha turli ifodaviy vositalardan, masalan, frazeologizmlar, emotsional jihatdan boy leksika va mifologik obrazlar kabi tilining uslubiy vositalaridan foydalanishga to'g'ri keladi. Tarjimon, mos stilistik yechimlarni topishda, shu bilan birga, aniq kommunikativ ta'sirga erishishga intiladi.

Tarjima jarayonining yakuniy bosqichi — bu tarjimani keng kontekstda tushunish va baholash, tarjimaning pragmatik vazifalari va boshqa tarjima faoliyati omillarini hisobga olishdir. Ushbu bosqichda yaxshi ko'nikmalariga ega bo'lish, tarjimonlarga oldingi bosqichlarda yuzaga kelgan xatolar va noaniqliklarni tuzatish imkonini beradi. Ommaviy-siyosiy matnni tarjima qilishda aniqlik va ifodali bo'lishni ta'minlash, uning kompleks tahlili, ma'no bo'yicha bo'linishi, tarjima birliklarini ajratish va "og'irlik" berish yordamida amalga oshiriladi. Hattoki maqola matni bilan ishlashni boshlashdan oldin, mumkin bo'lgan nutq vaziyatining ba'zi tarkibiy qismlarini aniqlash mumkin, ya'ni:

1) Muallifning shaxsiyati: muallif yaqin Sharq mojarosi, terrorizm va boshqa shu kabi sohalarda mutaxassis;

2) Manbaning xususiyati;

3) Ma'ruzaning yo'naltirilgan manzili, ya'ni kimga mo'ljallanganligi;

4) Tarjima qilinayotgan materialning maqsadi, o'quvchiga kutilayotgan ta'sir.

Fransuz va o'zbek tillaridagi leksik birliklar o'rtasida turli xil semantik moslik turlari mavjud:

1. Fransuz tilining umumiy lug'at tarkibining taxminan 30% ini internatsional so'zning to'liq ma'nosiga mos keladigan so'zlar tashkil etadi va kontekstdan qat'i nazar, har doim bir xil ekvivalent bilan tarjima qilinadi. Ushbu so'zlarning ko'pi atamalar hisoblanadi⁴:

agenda – 'kun tartibi';

indictment – 'ayblov xulosasi' ⁵.

⁴ Рецкер, Я.И. Теория перевода и переводческая практика / Я.И. Рецкер.- М.: Р. Валент, 2007. – 238с.9

⁵ Ko'rsatilgan manba, -B.31.

2. Ikkinchi guruhga fransuz tilidagi soʻzlar kiradi, ularning oʻzbek tilidagi mosliklari variantli. Masalan, fransuzcha "définitive" sifati oʻzbek tilida "aniq", "toʻliq", "ravshan", "konkret" kabi soʻzlar bilan tarjima qilinishi mumkin. Barcha bu maʼnolar oʻrtasida biror oʻxshashlik mavjud:

opinion définitive – "la décision finale";

déclaration définitive - "je suis désolé, mais je suis désolé";

*dimensions définies - "les dimensions définies"*⁶.

Toʻgʻri ekvivalentni tanlash ingliz tilidagi bunday soʻzlarni tarjima qilishda tor yoki keng kontekstdan bogʻliq.

3. Fransuz tilining katta qismini koʻp maʼnoli soʻzlar tashkil etadi. Har bir bunday soʻz oʻzbek tilida bir nechta maʼnoga ega boʻlib, ular koʻpincha bir-biriga hech qanday aloqasi boʻlmagan maʼnolarni ifodalaydi. Masalan:

pour gagner du terrain, il faut "gagner du terrain".

L'idée de tenir une conférence gagne du terrain parmi les membres du Assemblée. Pour tomber au sol – "Je suis tombé au sol". Avec l'extinction d'un État ses traités politiques (par exemple les traités d'amitié, de neutralité etc.) en règle générale tomber au sol.

Fransuz tilida juda koʻp soʻzlar mavjud (football, manager, antenna), ular shakli va tovushi jihatidan ruscha soʻzlarga juda oʻxshash. Vaqt oʻtishi bilan bunday leksikaning hajmi ortib bormoqda. Xalqaro soʻzlarni koʻpincha "pseudo-xalqaro" soʻzlar bilan aralashtirishadi, chunki ular oʻzbek va fransuz tillarida tashqi oʻxshashligiga qaramay, turli maʼnolarga ega boʻlishi mumkin:

progress – bu faqat 'progres' emas, balki 'yutuqlar, taraqqiyot, rivojlanish'

leader – bu faqat 'lider' emas, balki 'rahbar, delegatsiya boshligʻi'

Shu bilan birga, tarjima qilishda qiyinchilik tugʻdiradigan leksikaga "notoʻgʻri doʻstlar" deyiladigan soʻzlar kiradi, yaʼni fonetik va grafik shakli boʻyicha rus tilidagi soʻzlarga oʻxshash, lekin mutlaqo boshqa maʼnoga ega boʻlgan soʻzlar:

prospect – 'kelajak' (biroq 'prospekt' emas);

⁶ Швейцер, А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А.Д.Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 215с.38

decade – ‘o‘n yil’ (biroq ‘dekada’ emas);

momentous – ‘muhim’ (biroq ‘davr’ emas).

Bunday leksik birliklarni to‘g‘ri tarjima qilishda yana kontekst yordam beradi:

U o‘zining kelajagi haqida qayg‘urmasdi.

Il était insouciant de ses perspectives personnelles.

Fransuz tilidagi siyosiy lug‘at doimo yangi so‘zlar va mavjud so‘zlarning yangi ma’nolari bilan to‘ldirilib boradi. Neologizmlar – bu yangi tushunchalarni ifodalovchi so‘zlar bo‘lib, ular ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar, fan va texnikaning rivojlanishi hamda boshqa ijtimoiy hodisalar natijasida paydo bo‘ladi. Ko‘pincha neologizmlar, biror so‘zni yangi kontekstda ishlatish natijasida yuzaga keladi, bunda ilgari mavjud bo‘lgan so‘zlar yangi ma’nolar yoki ma’no qirralarini olishadi. Masalan, *confrontation* so‘zi dastlab ‘yuzma-yuz qarama-qarshilik, taqqoslash’ degan ma’noni anglatgan. Biroq, vaqt o‘tishi bilan bu so‘z ‘to‘qnashuv, qarshilik, kurash’ degan ma’noga ega bo‘ldi.

Yana bir neologizmlar hosil qilish usuli – affiksial shakllanishdir:

réintroduire – ‘qayta ko‘rib chiqishga kiritmoq’;

décentraliser – ‘decentralizatsiya qilish’.

Ba’zi neologizmlar so‘zning ma’nosini kengaytirish natijasida paydo bo‘ldi. Masalan, *poubelle* so‘zi Fransuz tilida atoqli ot bo‘lgan. Neologizmlarni o‘zbek tiliga tarjima qilishda, tarjimon avvalo neologizmning ma’nosini tushunishi, kontekstga murojaat qilishi va uning tuzilmasini tahlil qilishi kerak.

Bir qator siyosiy atamalar neologizmlar sifatida paydo bo‘ldi: *corvée politique* – ‘mehnatkash (xalqlarga ishlovchi odam)’; *homme de paille* – ‘soxta nomzod’ va boshqalar. Umuman olganda, fransuz tilidan o‘zbek tiliga neologizmlarni tarjima qilishning uchta asosiy usuli mavjud:

1. O‘zbek tilida ekvivalent tanlash (*baril de porc* – ‘davlat graniti’);
2. Transkripsiya va transliteratsiya (*publicité* – ‘reklama’);
3. Kallkiratsiya (*les gens de la rue* – ‘ko‘cha odamlari’).

Siyosiy matnlarni tarjima qilishda til birliklarining o‘zgarishi ko‘plab faktorlarga bog‘liq. Bu jarayonda, so‘zlar va iboralarning ma’nosi, kontekstga qarab

o'zgaradi, ba'zan esa yangi ma'nolar va neologizmlar paydo bo'ladi. Tarjimon o'zgartirilgan til birliklarini to'g'ri tanlash va moslashtirish uchun, tilning afishalangan, jurnallar va siyosiy jarayonlarga oid o'ziga xos usullarini yaxshi tushunishi zarur. Bu jarayonda afiksial shakllanish, ekvivalent so'zlar tanlash va kontekstni inobatga olish kabi usullar yordamida tarjima amalga oshiriladi. Shuningdek, siyosiy matnlarda ba'zi so'zlar o'zgarishlarga uchragan yoki noto'g'ri ishlatilgan bo'lishi mumkin, shuning uchun tarjimonning puxta tahlili va tanlovlari muhim hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

- 1.Занковец О.В. Электронный учебно-методический комплекс по учебной дисциплине «общественно-политический перевод» для специальности «современные иностранные языки (перевод)». -Минск, 2015 - С.18
- 2.Рецкер, Я.И. Теория перевода и переводческая практика / Я.И.Рецкер.- М.: Р. Валент, 2007. – 238 с.
- 3.Швейцер, А.Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А.Д.Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 215 с.
4. Oripovna, A. I. (2024). The process of metaphorization in different systemic languages. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 11(09), 39-40.
5. Анарбоева,И.О.(2025). Гендерные принципы номинативных единиц (на примере французского и узбекского языков). *FARS International Journal of Education, Social Science & Humanities.*, 13(2), 136-139.